

Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian
Academy of Sciences – Institute of World Economics
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Kihívások

218.

2015 december

Ricz Judit

LATIN AMERIKA ÚJABB VÁLASZÚT ELŐTT

Kh

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Kihívások 218. szám (2015) 2015. december 15.

Latin Amerika újabb válaszút előtt

Ricz Judit tudományos munkatárs

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Jelen elemzésben kifejtett vélemények és következtetések nem minden esetben tükrözik a Világgazdasági Intézet, illetve a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont kutatóinak véleményét, vagy a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját

Latin Amerika újabb válaszút előtt

Ricz Judit¹

Előszó

2015. december 6-án, napra pontosan 17 évvel azután, hogy Hugo Chavez megnyerte a választásokat Venezuelában, és kezdetét vette a baloldali térnyerése a dél-amerikai kontinensen, a venéz jobboldali ellenzéki pártokat felölelő, Demokratikus Egység Kerekasztala fölényesen nyert a parlamenti választásokon. Ez, illetve a két héttel korábbi argentin választások hasonló kimenetele új korszak kezdetét jelezheti Latin-Amerikában.

Írásunkban elsőként bemutatjuk a baloldali fordulat főbb jellemzőit és hátterét, majd a gazdasági és társadalmi fejlődés terén elért eredményeket a 2000-es ével első évtizedének Latin-Amerikájában. Ezt követően utalunk a szakirodalomban kialakuló konszenzusra az alkalmazott gazdaságpolitikai modell tekintetében, és röviden felvázoljuk annak körvonalait, alkotóelemeit. Végül a globális pénzügyi és gazdasági válság utáni időszak gazdasági és társadalmi nehézségeinek és a közelmúlt politikai történéseinek jegyében értékeljük, új megközelítésbe helyezük a korábbi „aranyévtizedet”.

Új baloldali fordulat Latin-Amerikában

Többnyire az 1998-as évet és Hugo Chavez venezuelai elnök megválasztását tekintik a fordulópontnak Latin-Amerika modernkori politikai gazdaságtani történelmében. Ezt

¹ tudományos munkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Budaörsi út 45, H-1112 Budapest, Hungary. Email: ricz.judit@krtk.mta.hu

követően 14 további országban nyerte meg a választásokat baloldali elnökjelölt², és 2015-re a kontinens népességének három-negyede baloldali koalíciók által kormányzott országban élt. A legtöbb országban az elnökök (vagy az általuk választott utódok) sikeresen vették az újraválasztás akadályait is (Chile kivételével, de egy ciklus után, 2014-ben ott is újra visszatért a baloldal, Michelle Bachelet újraválasztásával).

1. térkép: Latin-Amerika – a hatalmon lévő pártok politikai hovatartozása
(piros – bal oldal és kék – jobb oldal)

Forrás: <http://www.geocurrents.info/2015/04#!gallery/2/>

A baloldali kormányzatok között jelentős eltérések vannak a piac-orientált politikáktól való eltérés mértékében (ezt a fenti térképen a színek árnyalata is jelzi), abban azonban egy irányba mutattak az új politikai rendszerek, hogy mind újraelosztó

² Chile (2000), Brazília (2002), Argentína (2003), Dominikai Köztársaság (2004), Uruguay (2004), Bolívia (2005), Nicaragua (2006), Peru (2006), Ecuador (2007), Honduras (2007), Guatemala (2008), Paraguay (2008), El Salvador (2009), Costa Rica (2014).

szociális politikákat vezettek be, vagy erősítették az újraelosztás mértékét. A legtöbb politikai (gazdasági) elemző³ azonban az ezredforduló körül bekövetkező latin-amerikai baloldali fordulatot a korábbi évtized(ek)ben megindult *demokratizálódási hullámra* vezeti vissza. A baloldal előretörése ezáltal nem a választók ideológiai átrendeződését jelentette, sokkal inkább *visszatekintő típusú gazdasági okokkal magyarázható választási eredmény* volt. Azaz elsősorban a washingtoni konszenzus szellemében megvalósított (neoliberális) gazdaságpolitikák kedvezőtlen eredményei, és ezek nyomán kialakuló *növekvő társadalmi elégedetlenséggel és frusztrációval* magyarázható. Jól jelezte a fordulat azt az erősödő igényt is Latin-Amerika-szerte, amely a szabadpiaci reformok évtizedei után ismét az államot állította a középpontba, mint a gazdasági fejlődés motorját és a társadalmi jólét biztosítóját⁴. Az ezredforduló után azonban a gazdaság- és fejlesztéspolitikai agenda fontos részévé vált a szegénység és egyenlőtlenségek csökkentése és az ezekből származó társadalmi problémák kezelése, és ez latin-amerikai viszonylatban új jelenségnek tekinthető.

Az egyes baloldali rendszerek között Latin-Amerika szerte jelentős eltérések figyelhetők meg (nem meglepő módon, ha a kontinens sokszínűségét figyelembe vesszük). Többnyire két csoportba sorolják az országokat, bár ezek inkább a skála két végét jelentik, melyek között különböző „intenzitású” rendszerek figyelhetők meg: a *radikális, nacionalista, populist*a rendszerek (Venezuela, Bolívia, Ecuador és 2007 óta Nicaragua) jelentik a skála egyik végét, míg a *mérsékelt, pragmatikus*, gyakran *szociáldemokratának* nevezett rendszerek (Brazília, Chile, Uruguay) találhatók a skála másik végén. Argentína, az „örök kivétel” jó példa a két véglet között elhelyezkedő országok egyediségére.

Az aranyévtized: gazdasági és társadalmi fejlődés a 2000-es években

A különbségek helyett azonban most a hasonlóságokra helyezük a hangsúlyt, az új évezred első évtizedében elért gazdasági és társadalmi fejlődése tükrében. Cornia (2014) érvelése szerint ugyanis hasonló eredményeket értek el az egyes országok a

³ Roberts (2014), Kingstone (2011)

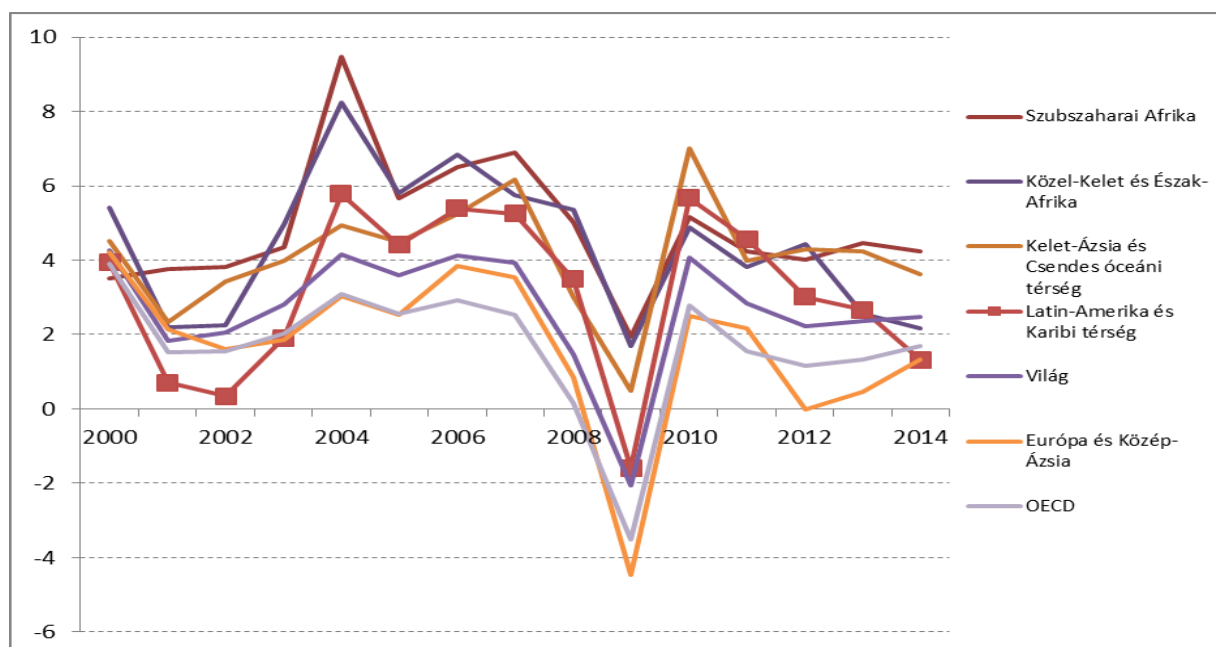
⁴ A fejlesztés-orientált megközelítés és az állam fejlődésben betöltött központi szerepvállalásban való hit hagyományosan erős Latin-Amerikában mind az elméletek, mind a gyakorlati tapasztalatok terén. Előbbire jó példa Raúl Prebisch munkássága és a nevéhez fűződő strukturalista iskola, míg utóbbi tekintetében elegendő a félévszázados importhelyettesítő iparosítás időszakára utalni (1930-80).

politikai orientáció irányától, vagy a baloldali elköteleződés intenzitásától függetlenül (de az eredmények például a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése terén meggyőzőbbek a szociáldemokrata, vagy a mérsékelt baloldali rendszerek esetében, mint a radikális baloldali, vagy a jobb-oldali, centrista rendszerek esetében).

Az új évezred első évtizedét a *gazdasági és társadalmi fejlődés* tekintetében gyakran (de látni fogjuk, hogy túlzott optimizmussal, és inkább felszínesen) sikertörténetként prezentálják (legalábbis az 1980-as 'elvesztegetett évtized' vagy az 1990-es évek neoliberais reformjai tükrében).

A déli kontinens országai *jelentős*, ha nem is kiemelkedő *gazdasági növekedést* értek el: a 2000-2010 között elért 3,2 % évi átlagos GDP növekedés meghaladta a korábbi évtizedek eredményeit, és az OECD országok által elért vagy a világ összes országára vetített átlagos növekedési ütemet is (1,7%, illetve 2,7%) (WDI, 2015). Természetesen ezzel messze elmaradt az olyan kiemelkedő eredményektől, amelyeket a kelet-ázsiai térség, vagy Fekete-Afrika országai értek el, és egyes elemzők szerint⁵ elmaradt az elméletileg lehetséges, természetes növekedési ütemtől is.

1. ábra: A latin-amerikai gazdaságok növekedési ütemei világviszonylatban (2000-2014)

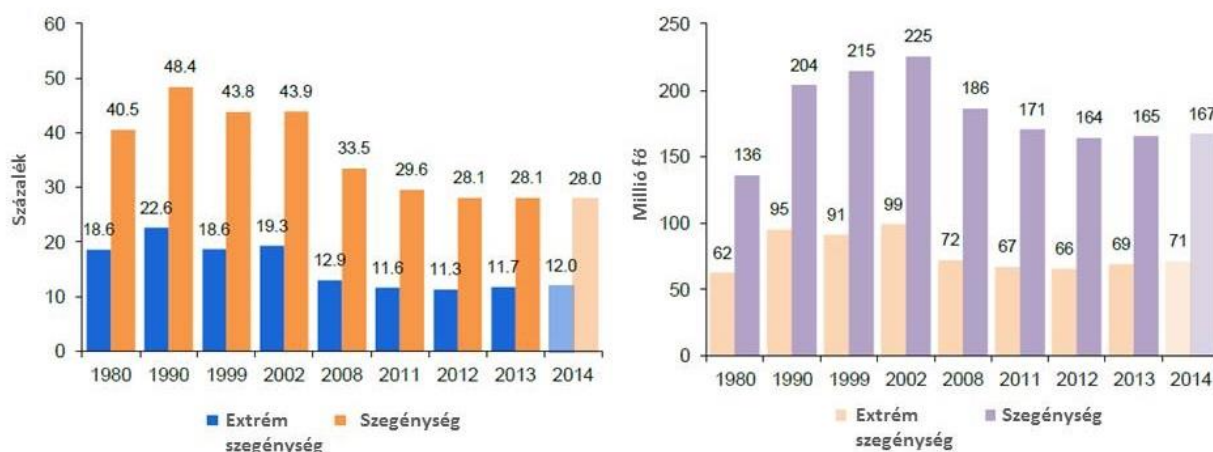

Forrás: World Development Indicators

⁵ Ld. például Brazília esetére de Mello (2013), és Oreiro et al. írásait.

Ez a mérsékelt, de relatíve stabil gazdasági növekedés a *társadalmi jólét növekedésével* együtt valósult meg. A *szegénység* (a jövedelmi dimenziót figyelembe véve) jelentősen *csökkent* Latin-Amerikában (hasonlóan a világ többi régiójához): a napi 1,25 dolláros szegénységi küszöb alatt élő népesség aránya az ezredforduló 10% feletti értékről 2010-re 5% alá süllyedt, míg a napi 2 dollárban élők aránya 20% feletti szintről 10% alá került ugyanebben az időszakban (WDI, 2015). A nemzeti szegénységi küszöböt tekintve is hasonlóan csökkenő trend figyelhető meg (2. ábra), természetesen az eltérő definíciók és szegénységi küszöbök következtében eltérő (magasabb) szinteken.

2. ábra: Szegények aránya és száma Latin-Amerikában (1980-2014)

Forrás: ECLAC, 2014

Megjegyzés: Az extrém szegénység és szegénység méréséhez az ENSZ szakosított szervezete, a Latin-amerikai és Karib-térségi Gazdasági Bizottság (ECLAC) a nemzeti sajátosságokhoz jobban illeszkedő szegénységi küszöböt használ, ami eltér a Világbank által alkalmazott nemzetközi értékektől.

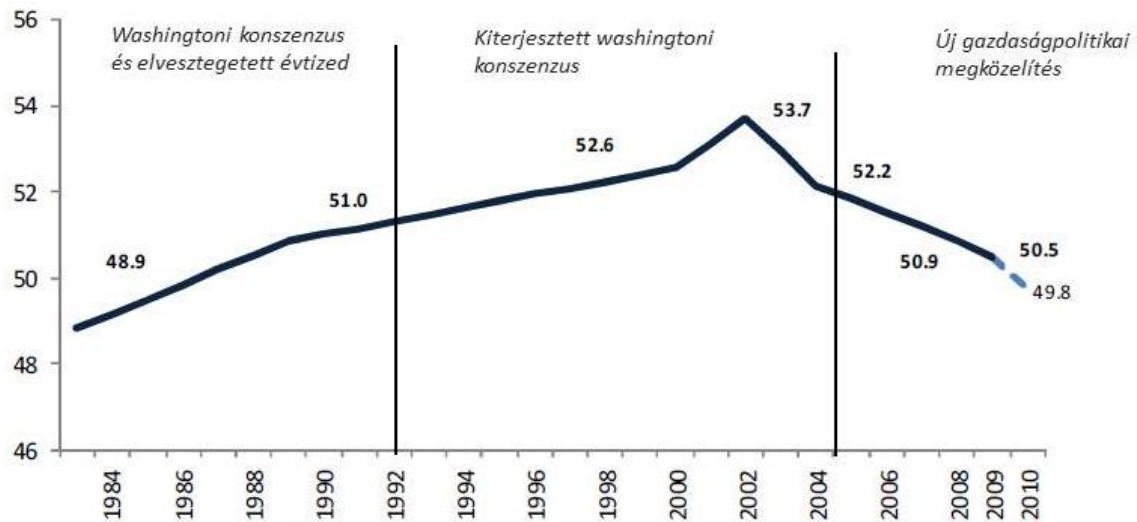
A szegénység további dimenziói tekintetében azonban hiányosságok maradtak fent, és a különböző piacok és szolgáltatások (lehetőségek) elérhetősége továbbra is jelentősen akadályozza a legszegényebb társadalmi rétegeket abban, hogy „saját erőből” jobb élet megvalósítására legyenek képesek (ld. a fejlődés Amartya Sen (1999) szerinti értelmezése). A megvalósított szociális politikák ugyanis sokkal inkább a készpénz transfereket állították a középpontba, és legalábbis a kontinens egésze tekintetében sokkal kevésbé sikerült a Thandika Mkandawire (2007) által definiált produktív

szociális politikák felé elmozdulni. A szegénységnél is tartósabb és hagyományosabb jellemzője a latin-amerikai társadalmaknak a különböző társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenségek rendkívül magas mértéke.

A latin-amerikai kontinens hagyományosan az *egyenlőtlenségek „világbajnokának”* tekinthető, és ezek az egyenlőtlenségek mélyen gyökereznek a történelmi, gyarmati múltban. A földtulajdon, a humán tőke, a hitel- és termelési lehetőségek erős koncentrációja, valamint a politikai hatalom (kisszámú oligarcha, elit kezében való) koncentrációja fennmaradt a második világháború utáni időszakban is, sőt a kialakult intézményrendszer újratermelte az egyenlőtlenségeket és hosszú távon növelte azokat. Mindezek következtében az egy főre számított jövedelemegyenlőtlenségek Gini-mutatója Latin-Amerika egészében (nagyon kevés kivételtől eltekintve) az 50-es és 60-as években 0,47 és 0,65 közötti értékekkel a világon a legmagasabb volt (csak néhány kelet- és dél-afrikai ország ért el hasonlóan kiugró értékeket).

Az újévezred első évtizedében sokak számára rendkívül meglepő módon azonban a *jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése* következett be a latin-amerikai régió szinte minden országában (igaz különböző mértékben és különböző időszakokban). A Gini indexszel mért jövedelemegyenlőtlenségek csökkenésének átlagos regionális mértéke jelentős, 5,5 pont volt (3. ábra). A korábbi évtizedek növekvő trendje fordult meg ezáltal és ebben az időszakban a régió leküzdte a megelőző húsz évben kialakult jövedelemegyenlőtlenség növekményét, és visszatért a 80-as évek átlagos egyenlőtlenségi szintjéhez (Cornia, 2014).

3. ábra: Átlagos regionális Gini mutató Latin-Amerikában (az egy főre eső háztartási jövedelmek egyenlőtlensége)

Forrás: Cornia, 2012:5

A jövedelemegyenlőtlenségek eme hosszú távú (szekuláris) trendjének megfordulása egyedi jelenség (nem csak latin-amerikai történelmi viszonylatban, hanem más, gyorsan növekvő, például ázsiai országok tapasztalatai, vagy a szakirodalom, a közgazdasági elméletek tükrében is). Ennek ellenére nem szabad elfelejteni, hogy a 80-as évek latin-amerikai egyenlőtlenségi szintje (48% körüli Gini-indexszel) nemcsak európai szemmel nézve, hanem világviszonylatban és objektíve is nagyon magas társadalmi különbségeket jelent, így az ehhez való visszatérés csak relatív sikernek tekinthető. Az egyenlőtlenségek további csökkentése közép- és hosszabb távon a latin-amerikai országok társadalmi és politikai stabilitásának kulcsa, valamint a fenntartható gazdasági növekedési és fejlődési pálya előfeltétele is egyúttal.

Egy új gazdaságpolitikai modell körvonalai

A tekintetben konszenzus van szakirodalomban (ld. például Kingstone, 2011; Wylde, 2012; Cornia, 2014), hogy bár a kedvező külső körülmények (kereskedelmi cserearányok javulása, növekvő külpiaci kereslet – főként ázsiai, kínai piacokról) hozzájárulhattak a gazdasági növekedéshez és a szegénység csökkenéséhez, a jövedelemegyenlőtlenségek hosszú távú trendjének megfordulásában az *alkalmazott*

gazdaságpolitikák is szerepet játszottak. Az ezredfordulót követően egy új gazdaságpolitikai modell alakult ki a dél-amerikai kontinensen, amelyben a társadalmi igények előtérbe kerülése (a politikai agenda és a fejlesztési prioritások élére kerülése) méltányos és befogadó fejlődés megvalósítását tette lehetővé demokratikus politikai viszonyok és nyitott gazdasági körülmények között. Az egyes szerzők eltérő elnevezésekkel illetik a kialakulóban lévő új modellt, annak tartalma és megközelítése azonban jelentős mértékben átfed. Míg egyesek a szociális elemeket hangsúlyozva *új szociális*, vagy akár *jóléti fejlesztő államról* (Riesco, 2007) beszéltek, mások a nyitott gazdasági körülményeket állították a középpontba, és *új fejlesztési rezsimről* (Wylde, 2012) vagy a *nyitott gazdaságok megosztott növekedési modelljéről* (Cornia, 2014) írtak. A szerzők további csoportja a neoliberális, ortodox elemeket emelte ki, és *pragmatikus* vagy *mérsékelt neoliberalizmusnak*, vagy *emberarcú neoliberalizmusnak* (Kingstone, 2011) nevezte az új gazdaságpolitikai modellt.

A legtöbb szerző az alábbi alkotóelemeket emeli ki az új latin-amerikai fejlesztés-orientált megközelítés (új developmentalizmus) leírása során: makrogazdasági politikák, szociális politikák, munkaerőpiaci politikák, iparpolitika (bár néha egyéb területeket is említenek, mint kereskedelem vagy adózás).

Makrogazdasági téren az alacsony infláció és deficit állnak az új modell homlokterében, és ehhez prudens makrogazdasági menedzsment, konzervatív fiskális és monetáris politikák megvalósítása, azaz alapjában véve egy ortodox megközelítés alkalmazása jellemző⁶.

Aktív és szegény-barát szociális politikák képezik a modell második alkotóelemét, amely a legújabb és leginnovatívabb terület is egyben, és a latin-amerikai új fejlesztés-orientált megközelítés „zászlóshajója”. Ez alapjában véve az állam és az állam- (és választó-) polgárok közötti *új társadalmi szerződésre* épít, amelyben a hagyományos szereplők (üzleti szféra és középosztály) mellett új aktorok is megjelentek: a városi és vidéki szegények, a munkanélküliek és az informális szektorokban dolgozók, az

⁶ Bár néhány kritikusabb szerző, például Ocampo (2011) kiemeli, hogy egy-két kivételtől (Chile és egyes közép-amerikai országok eseteitől) eltekintve Latin-Amerika egészére nem anti-ciklikus gazdaságpolitikák megvalósítása a jellemző, hanem a kedvező kereskedelmi cserearányok következtében növekvő költségvetési bevételek mellett többnyire (ha nem is a GDP arányában, de abszolút számokban) pro-ciklikus fiskális politikákat, és a legjobb esetben is csak korlátozottan anti-ciklikus monetáris politikák lehetett megfigyelni a 2000-es években.

őslakosok, az új közösségi szerveződések és társadalmi mozgalmak. A tágran értelmezett szociális politikák építenek az alacsony infláció mellett elkötelezett makro-szintű gazdaságpolitikákra éppúgy, mint a munkaerőpiaci reformokra, amelyek többek között a foglalkoztatás növelését (az informális szektor csökkentésére), a városi-vidéki bérek közötti különbségek csökkentését, a reál minimumbér növelését tartalmazzák. Idesorolhatnánk továbbá az oktatási alrendszer reformját is, de az infrastrukturális fejlesztések tipikusan szegény-barát elemeit (amelyek például a városi szegénynegyedekben célozták a köz-szolgáltatások elérhetőségének javítását). A leggyakrabban kiemelt területe az új szociális politikáknak ugyanakkor a *társadalmi védőháló* kiépítése, a kondicionált készpénz transzfer programok (mint az Oportunidades Mexikóban, a Bolsa Família Brazíliában), amelyek alacsony költséggel a társadalom széles rétegeit emelték ki a mélyszegénységből, bár valós jelentőségükről és hatékonyságukról jelentős vita van a szakirodalomban.

Mint jeleztük a *munkaerőpiaci politikák* erősen kapcsolódnak az új szociális politikákhoz, mégis többnyire külön kiemelik, legfőképp az új intézményi megoldások miatt. Az új korporatista megoldások a vállalati szintű mozgalmaktól és érdekérvényesítéstől a helyi és szektoriális alapon szerveződő irányba mozdultak el, ugyancsak építve a fentebb említett új társadalmi szerződésre. A reál minimum bérek központi emelése, a foglalkoztatás formalizálása irányába tett lépések, a képzést (átképzést) és foglalkoztatás elősegítő egyéb szolgáltatások kiterjesztése éppúgy ide tartozik, mint a társadalombiztosítási reformok.

A 2000-es években az aktív iparpolitika is újra felkerült a latin-amerikai gazdaságpolitikai agendára, mint egy régi, de újradefiniált állami eszköz a gazdasági fejlődés elősegítésére. A „rég-új” iparpolitikák megítélése vegyes a szakirodalomban, de mindenképpen új elemet jelentenek az 1990-es évek szektor-semleges megközelítéséhez viszonyítva. Peres (2006) szavaival élve az új iparpolitikák legfőbb erénye, hogy működőképesnek bizonyultak (bár rendkívül vegyes, vitatható eredményekkel) a nyitott gazdasági modell keretein belül és ortodox makrogazdasági politikák mellett is.

Az ezredforduló után megjelent új latin-amerikai gazdaságpolitikai modell körvonalai tükrében megállapítható, hogy az mind a régi, importhelyettesítő iparosítás

modelljének, mind az azt követő neoliberális időszaknak bizonyos elemeit tartalmazza, ugyanakkor az egyes elemek kölcsönösen összekapcsolódnak és erősítik egymást, így azok együttese több mint az egyes elemek összege. Ez az új gazdaságpolitikai modell ugyanakkor alapjaiban különbözik a korábbi fejlesztés-orientált rezsimektől és más, főként a fejlett világban jellemző kapitalizmus változatoktól is, és egy új modellnek, variációnak tekinthető⁷.

A globális pénzügyi és gazdasági válság utáni időszak gazdasági és társadalmi nehézségei

Az elmúlt öt év trendjei és kifejezetten az idei év eseményei számos kérdőjelet felvetnek a közelmúlt latin-amerikai folyamatai tükrében.

A gazdasági növekedés tekintetében a 2011-14-es időszak átlagértéke (a kontinens egészében 2,9%-os növekedés) kevésbé sokatmondó, mint annak a *trendje* (ld. 1. ábra): a 2011-es 4,6%-ról 2014-re 1,3%-ra esett vissza az átlagos növekedési ütem (WDI, 2015). Sok országban már a tavalyi évben nulla közeli értékek voltak, míg az idei évre az előrejelzések *recessziót* mutatnak számos ország tekintetében (például Argentína, Brazília, Venezuela, Puerto Rico). A gazdaság lelassulásával párhuzamosan a *szegénység és egyenlőtlenség csökkenő trendjei* is megfordulni látszanak. Az ECLAC (2014) 2012-ben még a szegénység csökkenésének lelassulását jelezte, míg 2013-ban már az extrém szegénységben élők számának kismértékű növekedését dokumentálta⁸, és 2014-re további növekedését becsülte (ld. 2. ábra). A jövedelemegyenlőtlenségek csökkenő trendje nem fordult meg a kontinens egészében, de annak lassulása megfigyelhető.

A 2007-9-es válság nyomán kialakuló kevésbé kedvező külgazdasági környezet (lassuló világgazdasági növekedés, ázsiai – főként kínai – kereslet visszaesése, kereskedelmi cserearányok romlása – az utóbbi években kifejezetten az olajár, és egyéb nyersanyag árak esése) kétségtávol hozzájárult a gazdasági problémák fokozódásához a latin-amerikai térségben. A politikai és gazdasági elemzők azonban egyre inkább

⁷ Az érvelés bővebb kifejtéséhez ld. Wylde (2012) elemzését, amelyben az új fejlesztési rezsimek elméleti keretét alkalmazza az argentin és brazil esetre, valamint a kapitalizmus sokfélesége (varieties of capitalism) irodalmakat, amelyek legújabb generációjában Schneider (2009, 2013) hierarchikus piacgazdaságnak nevezi a latin-amerikai kapitalizmus változatot.

⁸ Természetesen a kontinens országai nem egységesek e tekintetben sem. A regionális trenddel szemben néhány országban 2013-ban is folytatódott a szegénység kiterjedtségének csökkenése, például Chile, Kolumbia, El Salvador, Paraguay vagy Peru eseteit említhetjük.

kritikusak az alkalmazott gazdaságpolitikák tekintetében, amennyiben azok nem kezelték a térség strukturális problémáit, a gazdasági szerkezetet konzerválták és a szegénységet, társadalmi különbségeket növekvő szociális kiadásokkal csökkentették ugyan, de ennek finanszírozási hátterét a gazdasági növekedés (és a növekvő költségvetés) jelentette, és ennek hiányában nem jelent fenntartható modellt, alternatívát. Ezáltal gazdasági szempontból gyakorlatilag egy új *'elvesztegetett évtizedről'* lehet beszélni, amennyiben a kedvező gazdasági konjunktúrát nem használták ki a szükséges gazdasági, szerkezeti változások elindítására, a mélyre ható reformok elmaradtak.

A nemzetközi médiában is megjelenő *társadalmi elégedetlenség* növekedése mindenképpen visszavezethető a gazdasági növekedés lassulására, egyes országokban a gazdasági recesszióra, és a fent bemutatott folyamatokra. Abban azonban további tényezők is szerepet játszanak. Ilyen például az ezredforduló első évtizedében megjelent *új középosztály*, amely egyre erősebben hallatja a hangját. Ennek hátterében éppúgy áll a gazdasági növekedés mellett megszokott egyre jobb életvitel elmaradása miatt érzett frusztráció, a reáljövedelmek csökkenése, a többnyire devizában felvett adósságok növekvő törlesztő részletei (ld. például a brazil valuta, a reál jelentős leértékelődését az elmúlt években), mint az új információs kommunikációs forradalom nyomán kialakuló demonstrációs hatások, a demokratikus részvétel iránt érzett igények felerősödése, valamint a hagyományos és új, közösségi médiák következtében láthatóbbá váló társadalmi egyenlőtlenségek, korrupciós botrányok, stb.

A legújabb politikai változások

Mindezen folyamatok tükrében nem meglepőek a *közelmúlt politikai változásai*: 2015. november 22-én, az argentin választásokon az ellenzék jelöltje, a konzervatív Mauricio Macri nyert, véget vetve ezáltal a 12 éven át tartó kirchneri érának. 2015. december 6-án pedig Venezuelában tarolt az ellenzék, a parlamenti választáson a Demokratikus Egység Kerekasztala (Mesa de la Unidad Democrática, MUD) szerzett többséget. 17 év óta először szenvedett vereséget a venéz szocialista párt, és ezáltal a chavez-i venezuelai

'bolivári forradalom' is elbukni látszik (gazdasági-társadalmi fronton ez évek óta nem kérdés, de politikai szempontból, most érett be ez a folyamat⁹).

Argentínát és Venezuelát emeltük ki, mint a változások elindulásának helyszíneit, és a közelmúlt két választását, amelyek hatással lehetnek a kontinensen bekövetkező folyamatokra, de említhettük volna Brazíliát is, ahol hosszú idő óta tartó politikai és korrupciós botrányok nyomán ugyancsak a közelmúltban (2015. december 2-án) indult közjogi felelősségre vonási eljárás (impeachment) az elnök, Dilma Rousseff személye ellen. Latin-Amerika számos további országában is megfigyelhető továbbá a társadalmi elégedetlenség növekedésével párhuzamosan az új baloldali rendszerek gyengülése, instabilitása.

Zárszó

A nélkül, hogy mélyebb elemzésbe bocsátkoznánk, az elmúlt öt év gazdasági és társadalmi trendjei és a közelmúlt politikai történései megkérdőjelezik az írásunk elején bemutatott narratívát, és új megközelítésbe helyezik a 2000-es évek elején megvalósított gazdaságpolitikai modellt Latin-Amerikában (és nem utolsó sorban annak ideológiai hátterét). Számos kérdés felvethető, például, hogy az új fejlesztés-orientált megközelítés mennyiben tekinthető újnak (a társadalmi befogadás szempontjából kétségkívül új, de az iparpolitika, állami beavatkozások tekintetében kérdéses a megítélése), mennyiben sikerült intézményesíteni a makrogazdasági, fiskális fenntarthatóságot (nézetünk szerint kevésbé), valamint hogy napjaink globalizált világgazdaságában reális alternatíva lehet-e a belső keresletre fókuszáló gazdasági növekedés, hogy csak néhány központi kérdésre utaljunk.

A 2000-es évek első évtizede mindezek tükrében nem tűnik „sikertörténetnek”, hanem (legalábbis gazdasági értelemben) egy újabb „elvesztegetett évtizednek” tekinthető, amikor a társadalmi problémák kezelése a felszínen megtörtént, de a mélyreható strukturális reformok nem valósultak meg, sem a gazdasági, sem politikai és társadalmi alrendszerben, és ezek a hiányosságok napjainkban egymást erősítik. Továbbá

⁹ Nicholas Maduro, a venezuelai elnök mandátuma hivatalosan 2018. végéig szól, de az időszak felénél, 2016. áprilisában népszavazással lehetőség van az eltávolítására. A választási eredmények tükrében, az ellenzék többségi győzelmével erre reális esély lehet.

megállapíthatjuk, hogy bár a globális pénzügyi válságot rövid távon relatíve jól vészelte át a térség, az annak következményeiből származó hatásokat közép távon nem tudta kivédeni, és a megváltozott új globális kontextushoz nem tudott megfelelően alkalmazkodni, így az új latin-amerikai gazdaságpolitikai modell fenntarthatósága megkérdőjelezhető.

Az elmaradt gazdasági és társadalmi eredmények tükrében nem meglepő, ha napjainkban a politikai inga az ellenkező irányba leng ki és a baloldali rendszerekkel szemben, most a jobb-közép, konzervatív koalíciók erősödése (Argentínában és Venezuelában győzelme), valamint a (z új) baloldali rendszerek gyengélkedése (Brazília, Bolívia, Ecuador) figyelhető meg. Mindezek alapján nézetünk szerint nem túlzás azt állítani, hogy Latin-Amerikában új szelek fújnak, és a kontinens egy új válaszút előtt áll.

Hivatkozások

- Cornia, G. A. (2012): Inequality Trends and their Determinants. Latin America over 1990-2010. UNU-WIDER Working Paper No. 2012/09.
- Cornia, G. A. ed. (2014): Falling Inequality in Latin America. Policy Changes and Lessons. Oxford University Press, Oxford.
- de Mello, L. (2013): Brazil's Growth Performance: Achievements and Prospects. In: Fosu, A. K. ed. (2013): Achieving Development Success. Strategies and Lessons from Developing World. Oxford University Press, Oxford, pp. 295-320.
- ECLAC (2014): Social Panorama of Latin America 2014. Social Development Division and the Statistics Division of the Economic Commission for Latin America and the Caribbean, United Nations. Available at:
http://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/37627/S1420728_en.pdf?sequence=4
- Kingstone, P. (2011): The Political Economy of Latin America. Routledge, New York.
- Mkandawire, T. (2007): Transformative Social Policy and Innovation in Developing Countries. The European Journal of Development Research, Vol. 19, No. 1. pp. 13-29
- Ocampo, J. A. (2011): Latin American Development after the Global Financial Crisis. In: Birdsall, N. – Fukuyama, F. eds. (2011): New Ideas on Development after the Financial Crisis. The Johns Hopkins University Press, Baltimore. pp. 133-157.
- Oreiro, J. L. – Punzo, L. F. – Araujo, E. C. (2012): Macroeconomic Constraints to Growth of the Brazilian Economy: diagnosis and Some Policy Proposals. Cambridge Journal of Economics, Vol. 36, No. 4. pp. 919-939.
- Peres, W. (2006): The Slow Comeback of Industrial Policies in Latin America and the Caribbean. Cepal Review No. 88.

- Riesco, M. ed. (2007): *Latin America: a New Developmental Welfare State Model in the Making?* Palgrave Macmillan, New York.
- Roberts, K. M. (2014): *The Politics of Inequality and Redistribution in Latin America's Post-Adjustment Era.* In: Cornia, G. A. ed. (2014): *Falling Inequality in Latin America. Policy Changes and Lessons.* Oxford University Press, Oxford. pp. 49-69.
- Schneider, B. R. (2009): *Hierarchical Market Economies and Varieties of Capitalism in Latin America.* *Journal of Latin American Studies*, Vol. 41 No. 03, pp 553-575.
- Schneider, B. R. (2013): *Hierarchical Capitalism in Latin America. Business, Labor, and the Challenges of Equitable Development.* *Cambridge Studies in Comparative Politics.* Cambridge University Press, New York.
- Sen, A. (1999): *Development as Freedom.* Alfred A. Knopf, New York.
- WDI (2015): *World Development Indicators,* Available at: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
- Wylde, C. (2012): *Latin America after Neoliberalism. Developmental Regimes in Post-Crisis States.* Palgrave Macmillan, Basingstoke.